

Üniversite ve Diğer İhtisas Kütüphaneleri*

Prof. Dr. Yaşar Karayalçın

Türk Kütüphaneciler Derneği'nin düzenlediği 25. Kütüphanecilik Haftasında sizlere "Üniversite ve diğer ihtisas kütüphaneleri" konusunda hitap edebildiğim için çok mutluyum. 25. Kütüphanecilik Haftasında bana bu önemli konuda görüşlerimi açıklama fırsatını veren Türk Kütüphaneciler Derneği'nin Yönetim Kuruluna ve Sayın Başkan Doç. Dr. Necmettin Sefercioğlu'na özellikle teşekkür ederim.

Bu konferans benim Türk Kütüphaneciler Derneği için yaptığım 6. konuşma olmaktadır. Son olarak 1978 yılında "kütüphanelerarası işbirliği" açık oturumunu yönetmişim ve bu toplantıda 1952 yılındanberi savunduğum şu görüşü bir daha belirtmişim: Türkiye'de üniversite ve diğer ihtisas kütüphanelerinin ciddi meselelerinin tartışılması için yüksek düzeyde bir kongre düzenlenmesi lazımdır.

Bu tarihten iki yıl evvel 31 Mart 1976'da sayın Profesör Osman Ersoy'un yönettiği "üniversite kütüphaneleri" yuvarlak masa toplantısında ben de üniversite kütüphaneleri hakkındaki görüşlerimi belirtmeye çalışmışım. Türk toplumunda bir "organizasyon krizi" olduğunu, Üniversite kütüphaneleri meselesinin bir yönünün de bu organizasyon krizi ile ilgili bulunduğunu, kütüphanecilik alanında bilgi birikiminin yetersiz olduğunu, Türkiye'de ihtisas kütüphanelerinin gelişmesi ve yükselmesinin en önemli şartının üniversite kütüphanecisi adı verilecek bir elit kütüphaneci sınıfının yetiştirilmesi olduğunu belirtmişim.

1969 yılında üniversite kütüphaneleri ve diğer ihtisas kütüphaneleri hakkında yine Türk Kütüphaneciler Derneği için bir konferans verdim ve bu konferansda 1964 yılında hazırladığım kanun tasarısını ve bu tasarı hakkında Ankara Üniversitesi'nin, İstanbul Üniversitesi'nin ve İstanbul Teknik Üniversitesi'nin görüşlerini ve karşı görüşlerimi sunmaya çalıştım.

Bu kanun projesi ile bir gönüllü plânlama ve danışma organı olarak "İhtisas Kütüphaneleri Kurulu"nun oluşturulması öngörüldü ve üniversite doçentliği gibi "üniversite kütüphaneciliği" unvanının ihdas edilmesi, bu amaçla doçentlik sınavı gibi üniversite kütüphaneciliği sınavının açılması düzenleniyordu. Ayrıca bu seçkin kadronun fiilen yetiştirilebilmesi için her fakültenin iki asistanının, kütüphaneci asistanı olarak görevlendirilmesi öngörüldü.

* 25. Kütüphane Haftasında verilen konferans.

1954 yılında Millî Kütüphane de "Bibliyografya Meselelerimize Umumi Bir Bakış" adlı konferansımı verdim. Fakat benim kütüphanecilikle ilgili temel görüşlerimi kapsayan ilk konferansım 1952 yılında Türk Kütüphanecileri Derneği adına genç bir asistan olarak verdiğim "Kütüphanelerimize Umumi Bir Bakış" adlı konferansda yer almıştır. Aradan 37 yıl geçmesine rağmen 1952 yılında verdiğim bu konferansda ileri sürdüğüm görüşler hâlâ geçerliliğini, tazeliğini muhafaza etmektedir ve maalesef 1952 yılında tespit ettiğim problemler –biraz sonra anlatacağım gibi– aynen bugün de devam etmektedir. 1952 yılında verdiğim bu konferans, –kütüphaneci arkadaşlarımın hatırlayacakları gibi– Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni'nin ilk sayısında ilk yazı olarak yayınlanmıştır.

Kütüphanecilik konusundaki son konuşma tarihi olan 1978'den bugüne kadar 11 yıl geçti ve bu 11 yıl içinde, üniversite ve diğer ihtisas kütüphaneleri hakkında enteresan, –olumlu veya olumsuz– olaylar cereyan etti. Bu son 11 yılın değerlendirmesini yapmak fırsatını bana verdiği için Türk Kütüphaneciler Derneği'ne ayrıca müteşekkirim.

Bu konferansında 37 yıl önce üniversite ve diğer ihtisas kütüphaneleri ile ilgili temel problemler neydi, önerdiğim çözümler neydi, 1981 ile 1989 yılları arasında geçen yüz aylık Y.Ö.K. döneminde üniversite kütüphaneleri hakkında neler yapıldı, neler yapılması lâzımdı, neler yapılmadı veya yapılamadı, bunları ana hatları ile belirteceğim ve konuşmam bittikten sonra dinleyicilerimin sorularını cevaplandırmaya, dinleyicilerimin ilgisi oranında sizlere daha ayrıntılı bilgi vermeye çalışacağım.

* * *

Üniversite ve diğer ihtisas kütüphaneleri ile ilgili temel konular –biraz evvel belirttiğim gibi– 1952 yılında Ankara Hukuk Fakültesi'nde verdiğim "Kütüphane Meselelerimize Umumi bir Bakış" adlı konferansında belirtilmiştir. Bu konferansda genel olarak kütüphaneler konusunda ortaya koyduğum temel görüşler şunlardır:

1) Türkiye'de modern kütüphanecilik ilkelerinin uygulanması lâzımdır. Kanaatime göre modern kütüphanecilik fonksiyon ayrılığına, işbölümüne ve koordinasyona dayanır.

2) Dünyada kitap ve dergi üretimi süratle artmaktadır. Rahmetli Adnan Ötügen'in kitabında 1900 yılına kadar 10 ilâ 30 milyon kitap yayınlandığının tahmin edildiği belirtilmiştir. Dünyada her yıl yayınlanan kitaplara ait istatistikleri UNESCO, 1980 yılına kadar vermekteydi. UNESCO 1960'da 364.000, 1972'de 561.000, 1978'de 642.000 kitap basıldığını belirtmiştir. Benim bildiğime göre UNESCO 1980'den sonra bu konuda istatistik yayınlamamıştır. Her yıl belki katlanarak artan bu yayın patlaması karşısında bütün yayınları kitap ve dergi olarak bir kütüphanede toplamanın hem maddî bakımdan, hem malî bakımdan imkânsız olduğu açıktır.

3) Zengin ülkelerde dahi malî kaynaklar bu korkunç üretim karşısında çok sınırlı olduğu ve kaldığı için bu ülkelerde bile kütüphaneler arasında işbirliğine ve koordinasyona gidilmekte, sosyal faydanın azamileştirilmesine çalışılmaktadır. Evveliyetle Türkiye'de de

işbölümü, koordinasyon ve fonksiyon ayrılığı şarttır. Kütüphanecilik alanına tahsis edilebilecek kaynakların sınırlı olacağı gerçeği karşısında yapılacak iş, zengin ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de bir planlamaya gitmek, kütüphanelerin fonksiyonlarını açıkça tesbit etmek, işbölümünü gerçekleştirmek, sınırlı ödenekleri ısraf etmeden Türkiye'de de okuyucuların, özellikle Üniversite ve diğer ihtisas kütüphanelerinde araştırmacıların ihtiyaçlarına cevap verecek başarılı ve fonksiyonel bir kütüphaneler ağı kurmak gerekir.

Bu esasları vaz ettikten sonra 1952 yılında "Millî Kütüphane'nin fonksiyonu nedir?" sualini sorarak konuyu ilk önce Millî Kütüphane açısından değerlendirmeye çalıştım.

Bu suale o zaman benim verdiğim ve büyük tartışmalara sebep olan cevabım şu idi: Millî Kütüphane bir okuma salonu değildir, bir halk kütüphanesi değildir, bir ihtisas kütüphanesi de değildir, olmamalıdır ve olamaz da. O zaman Millî Kütüphanede hediye edilmiş yabancı kitaplar diye büyük bir problem vardı. Getirilen yabancı dergilerin çoğu Millî Kütüphanenin fonksiyonu ve sorumluluğu ile bağdaşmamakta idi. Ayrıca Millî Kütüphane Hakkındaki 5632 sayılı Kanununun 2. maddesinde yer alan şu hükmün modern kütüphanecilikle bağdaşmadığını açıkça belirtmeye çalıştım. 2. maddede şunlar yazılıdır: "Millî Kütüphane millî kültür araştırmalarını mümkün kılmak, bu maksada elverişli bütün eserleri ve vesikaları bir araya toplayarak esaslı bir merkez vücuda getirmek ve aynı zamanda her türlü ilim ve sanat çalışma ve araştırmalarını kolaylaştırmakla görevlidir". İşte tartışmaların temelinde bu ikinci maddede yer alan "ve aynı zamanda her türlü ilim ve sanat çalışmaları ve araştırmalarını kolaylaştırmakla görevlidir." cümlesi olmuştur. Çünkü her türlü ilim ve sanat çalışmalarını kolaylaştırmak görevi Millî Kütüphane ile ilgili değildir; bilim araştırmalarını kolaylaştırmak görevi ise, ihtisas kütüphanelerine aittir görüşünü ileri sürmüştüm. Bu görüşler dolayısıyla Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni'nde sayın Ötügen ve arkadaşlarının yazıları ve karşı görüşleri ile Türk Kütüphaneciliği açısından önemli bir tartışma başladı. "Kütüphane ve Bibliyografya Meselelerimiz (Tenkitlere cevap)" başlığı altında aynı Bültende 1957'de yayınlanan yazı görüşlerimi bir daha açıklamak ve savunmak imkânını buldum.

* * *

1952 yılında verdiğim konferansda Üniversite ve diğer ihtisas kütüphaneleri konusunda şu hususları belirtmeye çalıştım.

1. Üniversite ve diğer ihtisas kütüphanelerinde de plân ve koordinasyon yoktur, otarşi hâkimdir, fonksiyon anarşisi vardır. Kaynakların, ödeneklerin ısraf edilmemesi için plânlama, koordinasyon ve işbirliği ilkelerini benimsemek ve uygulamak gerekir.

Bu konuda tipik örnek yabancı dildeki süreli-süresiz yayınlardır. Uzmanlıkla ilgili yabancı yayınların yeri ilgili ihtisas kütüphaneleri olmalıdır. Bu yayınların yeri Millî Kütüphane veya halk kütüphaneleri değildir. Tabiiyle Millî Kütüphanede, halk kütüphanelerinde okuyucuların ihtiyacına cevap verecek yabancı dilde genel müracaat kitapları bulunması lâzımdır. Fakat bu eserler ve Türkiye ile ilgili olan eserler dışında uz-

manlık alanları ile ilgili yabancı yayınların Millî Kütüphane için satın alınması bir kaynak israfıdır.

2. Üniversite ve diğer ihtisas kütüphanelerinin başarılı olabilmesi, bu alanlara ayrılan ödeneklerin yerinde kullanılabilmesi için "Üniversite Kütüphanecisi" adı verilecek ve Üniversite öğretim üyesi seviyesinde seçkin bir kütüphaneci sınıfını yetiştirmek lâzımdır. 1952 yılında, 37 yıl önce verdiğim bu konferansda yıllardan beri savunduğum şu temel görüşü belirttim: "Üniversitelere öğretim üyesi yetiştirmek ne kadar ehemmiyetli bir iş ise ihtisas kütüphanelerine mütihassas bir kütüphaneci yetiştirmek de en az onun kadar ehemmiyetli bir iştir."

Başka deyimle Türkiye'de seçkin, uzman kütüphaneci sınıfını yetiştirmek gerektiğini kabul etmek, bu amaçla bir kanun hazırlamak lâzımdır. 1952 yılında ortaya koyduğum problemi gerçekleştirmek, yani seçkin, uzman kütüphaneci yetiştirmek amacıyla ve kütüphaneler arasında plânlama ve koordinasyonu sağlamak amacıyla 1964 yılında "Üniversite ve ihtisas kütüphaneleri ile Üniversite kütüphaneciliği hakkında kanun projesi" ni hazırladım ve Ankara Üniversitesi Rektörlüğüne sundum.

Bu kanun projesi üç esasa dayanıyordu:

1) Türkiye'de, Üniversiteler dahil kamu kesimindeki ve özel kesimdeki bütün ihtisas kütüphanelerini ilgilendiren ve onlar arasında işbirliğini sağlayacak bir "İhtisas Kütüphaneleri Kurulu" nu oluşturmak lâzımdır.

2) Üniversite kütüphanecisinin –tıpkı bir üniversite öğretim üyesi gibi– yetiştirilmesi; aynı akademik düzeyde olması ve aynı malî imkânlarla sahip bulunması lâzımdır. Bunun için üniversite doçentliği gibi bir üniversite kütüphaneciliği sınavının yapılması bu tasarıda düzenlenmişti.

3) Her fakültede iki asistan kadrosu kütüphaneci kadrosu olarak ayrılacak ve böylece Türkiye kısa bir süre içinde elit kütüphaneci yetiştirmek ve üniversitelerde istihdam etmek imkânını bulacaktır.

Sayın dinleyicilerim,

"Üniversite ve diğer ihtisas kütüphaneciliği" konusundaki bu kanun taslağı kütüphaneciler arasında beklediğim ilgi ile karşılanmadı. Bir meslekdaşımız, sayın Abdullah Tekin Kütüphaneciler Derneği Bülteni'nde bu öneriyi bir "fantezi" olarak tanımladı. Bu önerim bir "fantezi" değildi. Üniversite ve diğer ihtisas kütüphanelerinin özünde, başarısında, gelişmesinde temel unsur Türkiye'de uzman kütüphaneci sınıfının yetiştirilmesidir. Yıllardır şu hususu anlatmaya çalışıyorum: Üniversite kütüphanelerinde üst düzeyde çalışanların itibarı, o üniversitedeki öğretim üyeleri seviyesinde yetişmesine bağlıdır. Bu seviye sağlanmadığı takdirde Üniversite Kütüphanesi ile akademik kadro arasında sağlıklı bir ilişki kurulamaz ve beklenen başarı ve verim elde edilemez.

Hazırladığım kanun projesinin "fantezi" olarak tanımlanmasının bir sebebi belki "Üniversite Kütüphanecisi" unvanının verilmesinin yabancı dil sınavı –tez– kollokyumdan oluşan doçentlik sınavı gibi ağır sayılabilecek şartlara tabi tutulması idi.

Üniversite kütüphanecileri akademik bir statüye sahip olmak istiyorlar. Elbette kendilerine bu imkân verilmelidir; fakat o akademik unvanının gerektirdiği seviyeyi ispat şartıyla!

1983 yılında Derneğimizin sayın başkanı Sefercioğlu, "Yasa Dayanağı Açısından Üniversite Kütüphaneleri" konusunda "üniversite kütüphanelerini merkezileştirme" panelinde bir tebliğ verdi. Sefercioğlu, Yüksek Öğretim Kanunu'na üniversitelerle ilgili bir ek yasa konulması gerektiğini, üniversite kütüphanelerinin akademik birim sayılması gerektiğini, üniversite kütüphanecilerini de "akademik personel" sayılması gerektiğini savundu ve "üniversite kütüphanecisi sıfatını kazanacak görevliler" deyimine yer verdi. Fakat yayınlanan bu tebliğinde üniversite kütüphanecisi sıfatının hangi şartlar altında kazanılacağı hakkında bir görüş yer almadığı gibi benim 1964 yılında yaptığım kanun tasarısında yer alan çözüme de ayrıca temas etmedi. Ama sayın Sefercioğlu'nun bu tebliği, üniversite kütüphaneciliği açısından olumlu bir adım sayılabilir. Hiç olmazsa bir uzman kütüphaneci benim 1952 yılında yaptığım öneriye, 1964 yılında hazırladığım Kanun tasarısına hâkim olan görüşe paralel bir görüşü 1983 yılında ileri sürmüştü bulunmakta idi. Bunun da bir aşama olduğuna şüphe yok.

* * *

Üniversite ve diğer ihtisas kütüphaneleri hakkındaki temel konuları, problemleri ve bunlar hakkındaki önerilerimi belirttikten sonra konferansımın son kısmında üniversite kütüphaneleri açısından YÖK döneminin tahlilini, değerlendirilmesini yapmak istiyorum.

Yüksek Öğretim Kanunu 6 Kasım 1981'de yürürlüğe girdi. O tarihten bu güne kadar 8 sene 4 ay geçti, yani yüz ay geçmiş bulunmaktadır. Ben 1982 yılında Üniversitemden, daha doğrusu YÖK dtzeninden istifa suretiyle ayrıldığım için YÖK dönemini çok şükür bizzat yaşamadım. Fakat yüksek öğretim ve konuları ile yakın ilgim devam etti. Burada belirteceğim hususların bir kısmı bazı Üniversite veya fakülteler için geçerli olmayabilir; hatta eksik bile olabilir.

Yüksek Öğretim Kurulu'nun sorumluları bu Kurulun bir plânlama ve koordinasyon organı olduğunu son aylarda sık sık tekrar etmektedirler. Hiç şüphe yok YÖK'ün öyle bir organ olması lâzımdı. Amma YÖK, yüz aylık uygulama dönemi içinde bir plânlama ve koordinasyon organı olmaktan ziyade aşırı merkezîyetçi bir yönetim organı olmuştur.

Tabiatıyla bu durum üniversite kütüphanelerine de yansımıştır. 1 Nisan 1983 tarihinde "Üniversite kütüphanelerinin merkezileştirilmesi" konusunda bir panel yapıldı. Bu panelde tebliğler verildi. Tabir caizse bir merkezileştirme dalgası, heyecanı, hata histerisi üniversite yöneticilerine ve hatta kütüphanecilerine hâkim olmaya başladı. Bu panelde verilen tebliğlerin hepsini okudum. Kanaatimce bu merkezîyetçilik ilkesi ve üstelik bu ilkenin aşırı uygulaması üniversite kütüphanelerimiz bakımından büyük bir talihsizlik olmuştur. Çünkü "çıkış noktası" hatalı idi. Daha 1952 yılında verdiğim konferansda modern kütüphaneciliğin -merkezileştirme esasına değil- işbölümü, fonksiyon ayrılığı ve

koordinasyon ilkelerine dayandığını belirtmiştim. Üniversite kütüphaneciliği alanında Türkiye'de yeni bir kavram, yeni bir ilke ileri sürülmeye başlanmıştı. Üniversite yönetiminde merkezileştirme ilkesi dolayısıyla fakülte tüzel kişilikleri kaldırıldı. Üniversite kütüphanelerinde merkeziyetçilik modası sonucu kütüphane komisyonları lağvedildi; her iş rektör veya dekanın gücüne veya bazı fakültelerde keyfine bırakıldı. Bu dönemde üniversite kütüphaneciliği açısından başarılı dekanlar görüldüğü gibi, dergileri, yabancı dergileri depolara atıtırıp ilgililerin ilgilenmesine engel olan dekanların bulunduğunu da duyduk.

Merkezileştirme ilkesinin bir uygulaması olarak Yüksek Öğretim Kurulu bünyesinde bir "Dokümantasyon ve Uluslararası Tarama Merkezi" oluşturuldu ve bu merkez 26 Aralık 1984 tarihinde açıldı.

Dokümantasyon Merkezinde iki temel hizmet söz konusu olmaktadır:

a) Bu Merkez, Amerika ve Avrupa'daki bilgi ağları ile bağlantı kurmak suretiyle, araştırma yapanlara bibliyografik kaynakları sağlamaya çalışmaktadır. Bunun bir hizmet olduğuna hiç şüphe etmiyorum ama bu hizmetin nerede yapılması gerektiği konusunda biraz sonra temas edeceğim.

b) Mermezin ikinci hizmet alanı Türkçe ve yabancı dilde yayınlanmış bilimsel dergilerin abonman işlemlerinin yapılması, sağlanması ve okuyucuların, araştırmacıların hizmetine sunulmasıdır. Bu amaçla bu Dokümantasyon Merkezinde bütün bilim dallarında 13-14.000 yabancı dergiye 1983 yılından sonra abone olunmuş ve bu dergiler alfabetik olarak raflara yerleştirilmiştir.

Dokümantasyon Merkezi Ocak 1986'da süreli yayınlar kataloğunun alfabetik kısmını yayınladı.

Sayın diyleycilerim,

Böylece 1952 yılında Millî Kütüphane alanında gördüğüm problem arasından 37 yıl geçtikten sonra aynen bu Dokümantasyon Merkezinde de ortaya çıkmış bulunuyor. Demek ki otarşi, fonksiyon anarşisi, başka bir şekilde, merkeziyetçilik adı altında devam etmiş! Eğer yüksek düzeyde araştırma yapan bir üniversite mensubu veya herhangi bir araştırmacı kendi alanı ile ilgili ihtisas kütüphanesinde aradığını bulamıyor ise bunun çözümü ihtisas kütüphanelerinin üstünde bir merkez oluşturmak değil, o ihtisas kütüphanelerini gerçek bir ihtisas kütüphanesi seviyesine ulaşmak aynı alandaki ihtisas kütüphanelerini bir temel aslı ihtisas kütüphanesine bağlamaktır.

Bu konferansdan önce bu Dokümantasyon Merkezini ziyaret ettim. Görevliler çok yardımcı oldular, yakın ilgi gösterdiler. Çok güzel bir bina, iyi döşenmiş, çok para sarfedilmiş; fakat acaba benimsenen çözüm, modern kütüphanecilik bakımından, modern işletmecilik bakımından doğru bir çözüm sayılabilir mi?

Bu merkeze gelen dergiler için kendi Enstitüm bakımından bir değerlendirme yaptım. Müdürü bulunduğum Banka ve Ticaret hukuku Araştırma Enstitüsü'ne elli yabancı dergi gelmektedir. Bu elli derginin Dokümantasyon Merkezinde sadece dokuzu vardır. Bundan şu neticeye varıyoruz:

1) Bir genel dokümantasyon merkezinde ihtisas çalışmalarına, araştırmalarına imkân verecek bütün eserleri bir araya getirmeye imkân yoktur, lüzum da yoktur.

2) Buraya tahsis edilecek kaynaklarla bütün yabancı, yerli dergileri o da 1983'den itibaren bu Dokümantasyon Merkezinde toplamak değil, o kaynakları –her daldaki temel ihtisas kütüphanelerini açıkça tespit etmek suretiyle– temel ihtisas kütüphanelerine yöneltmek gerekir.

"Dokümantasyon ve Uluslararası Tarama Merkezi"nin Türkiye'ye kaç mal olduğunu ve ilerde ne kadar ödeneği yutacağını iyi bilmek, bir maliyet/fayda analizi yapmak gerekir. Bu merkezin kuruluş maliyeti hakkında bilgi bulamadım. 1988 ve 1989 yıllarına ait bütçe kanunlarından tesbit edebildiklerim şunlardır: Yüksek Öğretim kurulu'nun 1988 yılı bütçe ödeneği 14 milyar 294 milyon liradır; bu, 1989 yılında 16 milyar 157 milyon lira olmuştur. Dokümantasyon Merkezine 1988 yılında tahsis edilen ödenek 1 milyar 513 milyon, 1989 yılında ise 4 milyar 59 milyon liradır. Bu Merkezin tüketim malzemesi yani dergi vs. alınması için ayrılan ödenek 1988 yılında 1 milyar 400 milyon, 1989 yılında 3 milyar 851 milyon liradır. Bu ödenek tutarı, her yıl bir çığ gibi katlanarak artmaktadır.

YÖK, Dokümantasyon Merkezi hakkında bu konferans açısından gerekli bilgileri vermiş bulunuyorum. Bu Merkez Ankara'ya tahminen 16. km. uzakta Türkiye ölçüsünde her çeşit araştırmacıya hizmet vermek amacıyla kurulmuştur. Ancak şu gerçek unutulmuştur veya hiç öğrenilmemiştir;

Araştırmacı kendi alanındaki ihtisas kütüphanesinde çalışmak ister, kendi alanındaki ihtisas kütüphanesinde rahat çalışır ve oradaki çalışmalarında zaman ve emek israf etmez. Bundan dolayı yapılacak şey, Türkiye'deki belli bilim alanlarındaki temel ihtisas kütüphanelerini tespit etmek ve onları araştırmacıları tatmin edecek bir düzeye gelecek şekilde desteklemektir.

İhtisas kütüphanelerinin yetersizliğini hiç bir genel dokümantasyon merkezi gideremez; hele bu hizmetlerin maliyeti bir genel dokümantasyon merkezinde daha düşük olmaz.

Şu hususu özellikle belirtmek isterim: Kırk küsur yıl hayatı Türkiye içinde ve dışında kütüphanelerde geçen bir öğretim üyesi olarak bütün çalışmalarımı ihtisas kütüphanelerinde yaptım ve bu çalışmalarımın hiçbirinde böyle bir genel dokümantasyon merkezine başvurmak ihtiyacını hissetmedim.

YÖK Dokümantasyon Merkezi hakkında durumu özetledikten sonra şimdi 1952 yılındanberi savunduğum esaslara göre üniversite ve diğer ihtisas kütüphaneleri alanında bu dönemde neler yapılması gerektiği konusunda görüşlerimi özetlemek istiyorum.

Kanaatimce yapılacak ilk iş "Üniversite ve diğer ihtisas kütüphaneleri ile üniversite kütüphaneciliği hakkındaki kanunu" süratle çıkartmaktı. 1981-82-83 yıllarında böyle bir kanun çıkartmak problem değildi. Bir iki ay, hatta önem verilirse bir kaç gün içinde böyle bir kanun kolaylıkla çıkartılabilirdi. Fakat merkeziyetçi zihniyet veya başka sebeplerle bu yola gidilmedi, büyük bir fırsat kaçırıldı.

Yapılması gereken ikinci iş, bu kanunla "İhtisas Kütüphaneleri Plânlama, İşbirliği ve Koordinasyon Merkezi"ni ve Kurulu'nu oluşturmaktı. İsveç böyle bir projeyi gerçekleştirdi. Böylece üniversite kütüphaneleri, TÜBİTAK, ihtisas kütüphanelerine sahip olan kamu kuruluşlarının kütüphaneleri ve hatta bazı özel kütüphaneler arasındaki yarışma ve kaynak israfı durdurulabilirdi. Devletin malî desteği yalnız bu Merkezin tespit edeceği ve işbirliği protokolünü imzalayan ve uygulayan kütüphaneler için söz konusu olmalı idi. Kanuna böyle bir hüküm konulsa ve ciddiyetle uygulansa idi bütün kütüphaneler işbölümü ve işbirliği kurallarına uymağa mecbur olurlar, her ihtisas alanında süreli yayınlar katalogu -hele bilgisayarlar yardımı ile- kısa bir zamanda çıkartılabilirdi. Hukuk alanında Fakültemizin eski kütüphane Müdürü Oya Fişekçi arkadaşım, bu konuda örnek bir çalışma yapmış ve bu çalışma Fakültemiz tarafından bastırılmıştır.

Böyle bir Merkez kurulduktan sonra yapılacak işler nelerdi? Bir defa Türkiye'de üniversite ve diğer ihtisas kütüphanelerinin bir envanteri yapılmamıştır. Bugün hâlâ üniversite ve diğer ihtisas kütüphaneleri hakkında bir istatistik yayınlanmamıştır. YÖK'ün öğrencilerle ilgili gayet güzel istatistikleri vardır ama ben YÖK'ün veya başka bir kuruluşun ihtisas kütüphaneleri hakkında istatistikler yayınladığını bilmiyorum. Bir kütüphaneci böyle bir çalışmayı bundan on-onbeş sene evvel yaptı ama onun da yeterli olmadığına şüphe yok.

Şu halde Merkezin her şeyden önce envanter yapması, istatistikleri çıkartması ve bir plân yapması gerekiyordu. Her bilim alanında öncü/temel ihtisas kütüphanesini bir işbirliği ve koordinasyon merkezi olarak örgütlendirmek lâzımdı ve bu öncü/temel ihtisas kütüphanelerine kendi alanlarında süratle süreli yayınlar toplu katalogu yayınlamak ve bu kütüphanelerle işbirliği yapan kütüphanelerle birlikte toplu kitap katalogları hazırlamak görevi verilmeli idi.

Kanaatimce bütün bu işlemleri en çok iki yıl içinde gerçekleştirmek mümkün idi. Türkiye'de ihtisas kütüphaneleri düzeyinde bir bilgi ağı kurmak, ihtisas kütüphanelerinin fonksiyonlarını tespit etmek, bunlar arasında koordinasyon ve işbirliğinin sağlanması gerekmekteydi. Üniversite ve diğer ihtisas kütüphanelerinin kaderinin, başarısının Türkiye'de üniversite öğretim üyesi düzeyinde bir "üniversite kütüphanecisi" statüsünün oluşturulmasına bağlı olduğunun bilincine varılması lâzımdı.

Şimdi sonuç olarak şunları belirtmek istiyorum:

1952 yılında tespit ettiğim fonksiyon anarşisi bugün başka bir şekilde ve daha üst düzeyde devam etmektedir. O zaman Millî Kütüphane bakımından söylediklerimi bugün YÖK dokümantasyon Merkezi için aynen tekrarlayabilirim.

Bu dokümantasyon Merkezi neye yarayacak? Eğer araştırmacının beklediği düzeyde bir ihtisas kütüphanesi varsa araştırmacılar bu merkeze müracaat etmek ihtiyacını hissetmeyeceklerdir. Eğer bu düzeyde ihtisas kütüphanesi yoksa Dokümantasyon Merkezi hiçbir şekilde ihtisas kütüphanesinin görevini yerine getiremeyecektir. Üstelik bu durum ihtisas kütüphanelerinin gelişmesini önleyecektir. Bundan başka böyle bir genel dokümantasyon merkezi fonksiyonel ve pratik değildir. Araştırma yapan kişi kendi ihtisas kütüphanesi içinde aradığı her şeyi bulmak ister. Cebeci'den kalkıp YÖK'e gideceksiniz, niçin? Orada hukuk veya ekonomi veya tıp alanında bir dergi var mı, yok mu diye! Kanaatimce bu, büyük bir israftır ve Türkiye'de gerçek ihtisas kütüphanelerinin gelişmesine sekte vuracak bir durumdur. Hâlâ ihtisas kütüphaneleri konusunda bir envanter ve istatistik yoktur. Kaynak israfı kırklı ellili yıllarla mukayese edilemeyecek kadar fazladır.

Türkiye'de TÜBİTAK ile Yüksek Öğretim Kurumu'nun Dokümantasyon Merkezi ve bazı ihtisas kütüphaneleri arasında bir yarışma vardır. Bu yarışma dolayısıyla Türkiye'nin kaç milyar lira kaybettiğini kesin olarak tespit edemedim, fakat sizlere şu rakamları verebilirim: 1989 bütçesi içinde YÖK'ün Dokümantasyon Merkezine tahsis edilen tutar 4 milyar 59 milyon liradır. 27 üniversiteye kütüphaneler için 1989 yılında ayrılan ödeneklerin toplamı 10 milyar 690 milyon liradır. Bağımsız bütçeli bir kuruluş olduğundan TÜBİTAK için ne kadar para ayrıldığını bütçe kanunlarından kesin olarak tespit edemedim. TÜBİTAK'a Devlet bütçesinden ayrılan ödenek 1989 yılında, personel hariç, 27 milyar lira civarındadır. Bunun belki 10 milyarı TÜBİTAK'da kütüphane hizmetleri için sarfedilmektedir. Böylece toplam olarak Türkiye, 1989 senesinde, ihtisas kütüphaneleri için 20-25 milyar lira yatırım yapmış bulunmaktadır. Üniversite, ihtisas kütüphaneleri için yapılan yatırımları elbette desteklemek, teşvik etmek lazımdır. Ama yatırımların yerinde yapılması ve verimli olması da lâzımdır. Ama yatırımların yerinde yapılması ve verimli olması da lâzımdır. Bu tutarlar, yayınların süratle artması ve enflasyon dolayısıyla her yıl büyük artış gösterecektir. Bu büyük yatırımlara rağmen Üniversite ve ihtisas kütüphaneleri beklenen seviyeye gelemese, Türkiye'de fonksiyonel bir üniversite ve ihtisas kütüphaneleri ağı kurulamazsa, kaynaklar prestij uğruna veya yetersizlik nedeniyle israf edilecek olursa, ortada ciddi bir problemin, bir hastalığın bulunduğu neticesine varmak gerekir kanaatindeyim.

Bugünkü durumu şöyle özetleyebilirim:

Üniversite ve diğer ihtisas kütüphanelerinde fonksiyon anarşisi devam etmektedir. Kaynak israfı vardır, istatistik, envanterler yoktur; uzman kütüphanecisi, üniversite kütüphanecisi statüsü problemi hâlâ çözülmemiştir.

Kanaatimce YÖK Dokümantasyon Merkezi fonksiyonel ve iktisadî olmayan, üstelik öncül/temel ihtisas kütüphanelerinin gelişmelerini engelleyen bir prestij yatırımdır. Bu

Dokümantasyon Merkezinde toplanan süreli yayınların ilerde öncü/temel ihtisas kütüphanelerine devretme zaruretinin ortaya çıkacağını tahmin ediyorum.

1952 yılında kütüphanecilikle ilgili olarak verdiğim ilk konferansta yaptığım öneriyi 37 yıl sonra tekrar etmek isterim: Üniversite ve diğer ihtisas kütüphaneleri arasında koordinasyonu, işbirliğini ve plânlamayı sağlamak amacı ile bir kongre toplamak ve orada problemleri, burada belirttiğimden çok daha ayrıntılı bir şekilde her yönüyle tartışmak, Türkiye'deki insan ve para kaynağı israfını önlemeye çalışacak çözümleri araştırmak gerekir.

Bu konuda Türk Kütüphaneciler Derneği'ne öncü veya organizatör olarak ciddi bir görev düştüğü kanaatindeyim.

Teşekkür ederim.